

VALLÁSI SZÉLSŐSÉGEK TIPOLOGIÁJA MAGYARORSZÁGON

RIXER ÁDÁM

1. BEVEZETÉS

A vallási szélsőségek kérdésköre a hazai – és nemzetközi – szakirodalomban is leginkább a vallási fanatizmus,¹ a terrorizmus különféle formái,² illetve a „hagyományos” szekta-kérdés különféle olvasatai formájában van jelen. Kevés azonban az olyan munka, amely a szélsőségesség (extremizmus) definícióján, illetve főbb gyakorlati megvalósulási formáin túl kifinomult szempontrendszert és utóbbi nyomán taxatív tipológiát kínálna.

Jelen munka éppen erre vállalkozik: egy háromelemű szempontrendszer felhasználásával felállít egy, a szélsőséges vallási tevékenységek csoportosítását elvégző tipológiát. Teszi ezt úgy, hogy egy konkrét állam (Magyarország) valós történéseit bemutatva egyúttal példákat is hoz az egyes típusokhoz – már ahol vannak példák, hiszen szerencsés módon egyes erőszakos, vallási motivációjú jelenségek hiánya miatt nem minden vonatkozásban találunk magyar példákat. Ezen magyarországi példákat természetesen kontextusba kell ágyaznunk, s ennek megfelelően a magyar egyházügyi szabályozás főbb kontúrjai, az elmúlt évtizedek tendenciái, és a nagyobb horderejű változások okai is megjelennek e munkában.

E munka – amint az az eddigiekből is kiviláglik – elsősorban a jogtudomány és a szociológia megközelítéseit és módszereit alkalmazza, nem idegenkedik azonban a politikatudomány, s más területek szemléletmódjától és eredményeitől sem: az alábbiakban egy tudatosan komplex megközelítés eredményei olvashatóak.

¹ Cherribi, Sam: „Bad Faith: The Danger of Religious Extremism by Neil J. Kressel. Review”. *Political Psychology*, XXX, 2009/2. 319-323; Iannaccone, Laurence R.: „Religious Extremism: Origins and Consequences”. *Contemporary Jewry*, XX, 1999/1. 8-29.

² Тускнова, Юлия Валериевна: „ISIS and Al-Qaeda as the Determinants of Religious Extremism in the UK”. *Society: Politics, Economics, Law*, XIV, 2017/8. 1-4.

2. DEFINÍCIÓS LEHETŐSÉGEK

A legelső kérdés, amit fel kell tennünk, s meg is kell válaszolnunk, hogy *mihez képest lesz valami extrém*; kinek az álláspontja lesz döntő ebben a kérdésben – nyilván érdemes elkerülnünk a végletesen relativizáló megközelítéseket.³ Jelen tanulmány – vállaltan államközpontú – kiindulópontja, hogy a *szélsőséges* volt tekintetében *elsődlegesen* az adott államon – esetünkben Magyarországon – belüli többségi álláspontot⁴ kell meghatározónak tekintenünk, *másodlagosan* azonban – tekintettel az állami szintre emelt vallási szélsőség egyes eseteire (pl. legextrémebben ISIS) – az adott „kultúrkör”, konkrétabban: az adott területen (államcsoporton belül) hagyományosan érvényesülő többségi vagy egyébként elfogadott („bevett”) vallások szokványos jelenségeihez, intézményesült gyakorlataihoz képest beszélhetünk „vallási szélsőségről”. Tehát az adott államon vagy államcsoporton belüli vallási típusú⁵ szélsőségesség(ek) vizsgálata körében növeli az objektivitást, ha – egyfajta kontrollfunkcióként – az adott területen (tágabb földrajzi térségben) meghatározó világvallás vagy világvallások uralkodó trendjeivel is egybevetjük ezt a szűkebb, fentebb elsődlegesnek aposztrofált szélsőségesség-felfogást.

Amikor a magyar jogalkotó a *vallási tevékenység fogalmát* kívánja meghatározni, ad egy pozitív és egy előbbi jelentéstartalmait pontosító, határmegvonásokat alkalmazó negatív definíciót.⁶

³ Az egyik csapda e körben az, amikor kijelentjük, hogy minden vallási jelenség szükségképpen „szélsőséges”, tekintve, hogy azok lényege (valamifajta fogalmi magva) *mindig* az elkülönülés és az „önmérséklet hiánya”. Ez a fajta relativizálás, illetve abszolutizáló törekvés nyilván figyelembe veendő, ám még ezen álláspont részleges elfogadása sem teszi szükségtelenné a jelenségek valamilyen tudatos rendszerezését. LIEBMAN, Charles S.: „Extremism as a Religious Norm”. *Journal for the Scientific Study of Religion*, XXII, 1983/1. 75-86.

⁴ Többségi álláspont alatt – demokratikus alapszerkezetű társadalmat feltételezve – a nyilvánosság szféráiban artikulált politikai, szakmai, szűkebben vett tudományos és a médiumok által megjelenített egyéb álláspontok valamifajta súlyponti, jellemző véleményét, általánosnak nevezhető megközelítésmódjait értjük.

⁵ A vallás hagyományos fogalmát e kutatás nem érinti, továbbra is elfogadjuk, hogy a vallás nem más, mint egy értékelhető fokban intézményesült, szervezett és a jog által (is) megragadható, sajátos hitéleti objektiváció.

⁶ *A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról* szóló 2011. évi CLXXV. törvény (a továbbiakban Ehtv.) a 6. §-ában a következőképpen fogalmaz:

„(3) A vallási tevékenység olyan világnézethez kapcsolódó tevékenység, amely természetfelettire irányul, rendszerbe foglalt hitelekkel rendelkezik, tanai a valóság egészére irányulnak, valamint sajátos magatartáskövetelményekkel az emberi személyiség egészét átfogja.

(4) Önmagában nem tekinthető vallási tevékenységnek

a) a politikai és érdekvérvényesítő,
b) a pszichikai vagy parapszichikai,
c) a gyógyászati,

A vallási szélsőség fogalma tekintetében előbbihez hasonlóan lehetséges egy negatív, illetve egy pozitív meghatározás is: a negatív definíció azt mutatja meg, hogy melyek azok a jelenségek, amelyek bár a vallással, sőt intézményes vallással is érintkezhetnek, összekapcsolódó(d)hat)nak, de mégsem tekinthetők vallási eredetű vagy vallási természetű „szélsőségnek”; a pozitív definíció pedig egy taxatív lista keretében tesz kísérletet a szélsőségek lehetséges, főbb (hazai) típusainak felsorolására.

A vallási szélsőség negatív definíciója körébe kell sorolnunk például azokat a jogsértéseket, amelyek nem az adott vallás tanításaiból következnek, hanem – adott esetben – a nyilvántartásba vételi eljárás során egy csatolni elmulasztott melléklet formájában megjelenő emberi mulasztást feltételeznek. Ugyanígy, nem minősülhet vallási szélsőségnek pl. egy vallási rendezvényen bekövetkező lopás, amennyiben ez általában nem tekinthető az adott közösség „lényegéből” következő, általánosítható jelenségnek. Szintén problematikus az, amikor egy adott gyülekezet vagy egy több helyi gyülekezetből álló nagyobb vallási közösség vezetőinek kisebb-nagyobb gyengeségeiből következtetünk a működés vagy tanítás általánosan szélsőséges voltára, azaz önmagában egy „rossz”, „bűnös” vezető vagy hibás vezetési gyakorlat sem eredményezhet önmagában „vallási szélsőséget”. E körben hangsúlyoznunk kell azt is, hogy önmagában az a tény, hogy egy vallási alapú, a társadalom által tudomásul vett, de a többség által nem követett szűk csoportnorma logikailag összekapcsolható konkrét jogsértésekkel (pl. a cölibátus intézménye a cölibátusban élő személyek által gyermekek sérelmére elkövetett szexuális bűncselekményekkel) nem feltétlenül eredményezi azt, hogy magát a vallási közösséget is „szélsőségesnek” tekintjük, különösen, ha – amint azt a felhozott példa is mutatja – a csoportnorma nem a vallási nézetrendszer „lényegéhez” tartozó elem, illetve az adott vallási közösség is érdemben fellép az adott intézmény káros implikációival, illetve a konkrét bántalmazó jelenséggel szemben.⁷

-
- d) a gazdasági-vállalkozási,
 - e) a nevelési,
 - f) az oktatási,
 - g) a felsőoktatási,
 - h) az egészségügyi,
 - i) a karitatív,
 - j) a család-, gyermek- és ifjúságvédelmi,
 - k) a kulturális,
 - l) a sport,
 - m) az állat-, környezet- és természetvédelmi,
 - n) a hitéleti tevékenységhez szükségesen túlmenő adatkezelési, valamint
 - o) a szociális tevékenység.”

⁷ A katolikus (világ)egyházban több hullámban zajlott, zajlik a szembesülés, illetve szembesítés ezzel a jelenséggel is. 2012. február 6. és 9. között nemzetközi tanácskozást tartottak Rómában a

A pozitív definíció tekintetében – a fentiekből is következően – érdemes rögzítenünk, hogy *szélsőségesnek leginkább a kiterjedt, általánosítható gyakorlatokat, jelenségeket tekinthetjük*; az elszigetelt, sporadikus, egy-egy személyhez köthető, az adott vallás (valláson belüli vallási irányzat) tanításaiból le nem vezethető gyakorlatokat általában nem érdemes ebbe a körbe sorolnunk. A szélsőséges jelenségek csoportosítását megkönnyítő – s e munkában kiemelt – szempont lehet:

- a) a szélsőség révén sérülő, a többségi társadalom által elfogadott, vallott *norma típusa* (hogy tudniillik jogi vagy egyéb társadalmi normatípus sérelméről van-e szó);
- b) hogy *az adott vallási közegen, közösségen kívülre hat-e* „szélsőséges” magatartás, vagy éppenséggel – *döntően* – azon belül maradvá fejt ki káros hatását, illetve
- c) hogy *az erőszakos jellegű-e*.

Az áttekinthetőség és egyszerűség kedvéért e munkában a fenti elemekre korlátozzuk vizsgálódásunkat, s elsősorban ezekre alapítottan alakítjuk ki javasolt tipológiánkat. *Természetesen* e munka csupán egy első szemrevételezésnek tekinthető, egy *elsődleges* tipológia felállítására tett kísérletnek; a további munka során beemelhető lehet számos további szempont is, így pl. a vallási szélsőségek „elszigeteltsége” is, mint önálló aspektus. Ez azt vizsgálná, hogy milyen kiterjedt az adott szélsőséges gyakorlat, milyen mértékben lépi át az ország- és kontinenshatárokat stb. Ugyanígy izgalmas vizsgálati szempont lehet a nemzetközi összehasonlítás a jelen munkában leírt szempontok alapján, vagy éppenséggel az egyes államok (esetünkben Magyarország) vizsgálata abból a szempontból, hogy az adott államalakulat milyen irányban, mértékben és milyen módon elfogult egyik vagy másik vallás tekintetében, azaz, hogy az adott állam *vallási politikája* mennyiben tekinthető támogatónak vagy akadályozó jellegűnek valamely egyébként „szélsőségesnek” tekinthető vallási jelenség vagy jelenségcsoport tekintetében – egy kifejezetten ennek mérésére, összehasonlítására kialakított külön mérce szerint. Egy ilyen megközelítés nyilván

világ különböző egyházmegyéiből érkezett püspökök és szerzetesrendi előjárók részvételével az egyház hivatalos képviselői által elkövetett szexuális gyermekbántalmazások elleni fellépésről és az áldozatok megsegítéséről. Erre nézve lásd: Sz. n.: „Bátor szembenézés: Hatékony fellépés a gyermekek szexuális kihatásainak szemben”. *Korunk*, XXIII, 2012/4. 99-106. Az egyes országok (tag egyházainak) gyakorlatára nézve lásd továbbá Formicola, Jo Renee: „Recalibrating U.S. Catholic Church-State Relations: The Effects of Clerical Sexual Abuse”. *Journal of Church & State*, LVIII, 2016/2. 307-330; illetve McPhillips, Kathleen: „The Church, The Commission and the Truth: Inside the NSW Special Inquiry into Child Sexual Abuse”. *Journal for the Academic Study of Religion*, XXIX, 2016/1. 30-51. Ezen írások kiindulópontja – szinte minden esetben – az, hogy az ügyek eltussolásában az egyházi előjárók mellett évtizedekig az állami hatóságok is érdemben közreműködtek.

jócskán túllép azokon a hagyományos felosztásokon, melyek az államok valláshoz való viszonyának jellegét, irányát, az állami jelenlét intenzitását, az esetleges intézményes összekapcsolódás mértékét stb. vizsgálva állítanak fel tipológiákat.

A továbbiakban – Magyarország vonatkozásában – a vallási jelenségek tágabb társadalmi, illetve szűkebb közpolitikai környezetét kívánjuk érzékeltetni, elsősorban a főbb normatív jogforrások rendelkezéseinek és az ezekkel kapcsolatos jogalkalmazói gyakorlatoknak az ismertetésével, továbbá a korábbi – de már rendszerváltozás utáni – időszak „szélsőséges” vallási jelenségeinek példaszerű bemutatásával.

3. A TÁRSADALMI ÉS JOGI KÖRNYEZET MAGYARORSZÁG

3.1. A FŐBB JOGI KERETEK

A rendszerváltozással 1990-ben Magyarország a korábbi egypárti, államszocialista (kommunista) önkényuralmi rendszer helyett demokratikus alapszerkezetű, gyorsan kiépülő új politikai intézményrendszerrel rendelkező jogállam lett. A piacgazdaság megjelenésével együtt járó liberalizáció és a privatizáció mellett a különféle *merőben gazdasági típusú* igazságtételi jelenségek, intézmények (pl. kárpótlás) is megfigyelhetők ekkor. Ezek a radikális változások természetesen az egyház és az állam viszonyában is gyökeres változásokat eredményeztek. A jelképes változások⁸ mellett a különféle vallási közösségek jogállása, jogai, a közfeladatok ellátásában való elvi közreműködési lehetőségei és tényleges gazdasági lehetőségei is jelentősen megváltoztak, amellett, hogy az állam szerveinek való intézményes alárendeltség is megszűnt.

Magyarország Alaptörvénye értelmében Magyarországon az állam és a vallási közösségek különváltak működnek, a vallási közösségek önállóak.⁹ Utóbbi szabályt az is erősíti, hogy az állam a vallási közösségek irányítására, felügyeletére szövet nem működtethet, és nem hozhat létre. A „különváltan” szó használata annyiban

⁸ A volt szocialista blokk országaiban „az új Alkotmányok iránti igénnyel összefüggésben mindenütt hangsúlyosan merült fel a kereszténység (egyes esetekben a katolikus egyház) említésének igénye az alapokmányban, továbbá megfogalmazódott, hogy a szöveg(ek)nek egy invocatio Dei-vel kellene kezdődnie.” Daniel, Krystyna – Durham, W. Cole: „A vallási azonosságtudat mint a nemzeti identitás összetevője”. *Fundamentum*, I, 1997/2. 6. Utóbbi kívánalom Magyarország 2012. január elsején hatályba lépő Alaptörvényében is megvalósult, amennyiben az az *Isten, áldd meg a magyart!* mondattal kezdődik.

⁹ Magyarország Alaptörvénye VII. cikkének (3) bekezdése.

is pontosabb, mint a „szétválasztva” vagy „elválasztva” kifejezések, hogy világosan utal arra, hogy nem az állam „kegye” vagy aktív beavatkozása, többletaktusa révén áll elő ez a jogi (alap)helyzet.

Ugyanakkor az elkülönültség nem zárja ki a vallási közösségek állam általi anyagi és egyéb természetű támogatását, sőt azt sem, hogy az állam az egyes vallási közösségeket – bizonyos definiált szempontok mentén – eltérően kezelje (támogassa). Az 1990-es változások óta töretlenül jelen lévő alapelv, hogy az állam *tekintettel lehet a vallási közösségek olyan sajátosságaira*, amelyek ezen entitásokat megkülönböztetik más társadalmi szervezetektől, egyesületektől, érdek-képviseleti szervektől, stb., s ezekre is tekintettel *akár egyedileg is* megállapodhat és *együttműködhet* velük a köz érdekében kifejtett tevékenységük kapcsán, anyagi eszközökkel (pénz, ingatlan) is *támogatva* azok működését – ezzel lényegében alkotmányos alapjogok megvalósítását (is) elősegítve. A 4/1993. (II. 12.) AB határozat értelmében a különböző vallási közösségek (egyházak) eltérő kezelése is korlátozhatja a közösségi vallásszabadságot, a különbségtétel azonban nem feltétlenül sérti az Alkotmányt, amennyiben tényleges társadalmi különbségeken nyugszik. Hagyományosan ilyen különbség lehet a vallási közösségek méretében, közfeladat-ellátása mértékében, aktív társadalmi jelenlétében mutatkozó eltérés.¹⁰

Az Ehtv. szerint a vallási közösségek két alaptípusa ma az Országgyűlés által elismert egyház (bevett egyház) és a vallási tevékenységet végző szervezet (egyesület). A vallási tevékenységek gyakorlati keretétül azonban nem csupán a hatályos jogban rögzített, intézményesített formák szolgálhatnak: Magyarországon az alakszerűségek nélkül, informálisan szerveződő és működő csoportosulások is élhetnek a vallásgyakorlás lehetőségével. A teljesen informális vallási mozgalmak vagy éppen időszakosan működő helyi hitéleti csoportok és a jogi személyiséggel felruházott szervezeti formák egyként jogi védelemben részesülnek.¹¹

A bevett egyházak és az egyesületek tekintetében lényeges különbség, hogy az egyházkénti elismerésről az Országgyűlés dönt,¹² míg a vallási egyesület nyilvántartásba vétele a Fővárosi Törvényszék kizárólagos illetékességébe tartozik.¹³ Az Ehtv. nyomán a korábbi mintegy 230 egyház helyett 2017 év végén 32 bevett egyház volt Magyarországon.

¹⁰ SCHANDA Balázs: „A vallásszabadság és a lelkiismeret szabadsága”. in SCHANDA Balázs – BALOGH Zsolt (szerk.): *Alkotmányjog – alapjogok*, Budapest, PPKE JÁK, 2011, 163-164.

¹¹ Ehtv. 1. § (1)-(3) bek.

¹² Ehtv. 6. § (1) Vallási közösség az Országgyűlés által elismert egyház és a vallási tevékenységet végző szervezet. Az Országgyűlés által elismert egyház bevett egyház. Tegyük hozzá, hogy az Országgyűlés által elismert egyházakat az Ehtv. melléklete tartalmazza.

¹³ Ehtv. 9/B. § (1) bek. Lényeges, hogy a jogalkotó az általános szabályokhoz képest könnyebbé teszi a vallási egyesületek nyilvántartásba vételi folyamatát azáltal is, hogy a nyilvántartásba vétel iránti kérelem alapján a bíróság *kizárólag* azt vizsgálja, hogy

A szférát szabályozó korábbi törvény, a *lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény* (a továbbiakban: Lvt.) 9. § (1) bekezdése és 12. § (1) bekezdése alapján az egyház nyilvántartásba vételéről a székhelye szerint illetékes megyei bíróság, illetőleg a Fővárosi Bíróság határozott, nemperes eljárásban. A 2012 előtti bő húsz évben az egyházak nyilvántartásba vételi eljárása teljesen formális volt, leginkább azért, mert a bíróságok a kérelmezők nyilatkozatainak megtörténtén, illetve az általuk kötelezően benyújtandó dokumentumok létén túl nem végeztek érdemi vizsgálatokat: sem a dokumentumok tartalmának – azaz tényállításainak – valóságára, sem pedig a szervezetek létrejöttének tényleges okai és céljai tekintetében. Azaz, amennyiben a megfelelő alakszerűséggel benyújtott dokumentumok alapján felsejlett egy törvényes és legalább elemi vallási tartalmakat is rögzítő cél, úgy a nyilvántartásba vétel – az esetek döntő többségében – automatikusan megtörtént. Az egyházi jogállás elnyerése 1990 után – az akkor is létező egyesületi formával szemben – komoly adózással összefüggő és egyéb többletjogszolgáltatásokat jelentett. Tekintve, hogy abban az időszakban az egyesületekre általánosan irányadó 10 fővel szemben 100 fővel már alapítható volt egyház – nyilvánvaló, hogy miért választotta szinte minden vallási közösség az egyházi jogállást. Tény, hogy a rendszerváltozás idején tudatosan rendkívül könnyűvé tett szervezetalapítás lehetősége megnyitotta a kaput a visszaélések és a vallási tevékenységet csupán álcaként használó tevékenységek előtt is.

A vallási közösségekkel kapcsolatos jogalkotás leggyakrabban akkor kerül reflektorfénybe, amikor egyes szélsőséges (nek látszó) vallási gyakorlatokra reagálva az erre jogosult elszánja magát a változtatásra.¹⁴ *Magyarországon a rendszerváltozást követően több hullámban is felmerültek problémák, visszaélések gyakorlatok; így például a kegytárgyakkal kapcsolatos mentességek nyomán*¹⁵; a külföldről érkező egyházi

a) a szervezet képviselői nyilatkoztak-e arról, hogy az alapítás vallási tevékenység végzése céljából történik,

b) a szervezet által gyakorolni kívánt tevékenység nem ütközik az Ehtv. 6. § (4) és (5) bekezdéseiben meghatározott követelményekbe,

c) legalább tíz tag a szervezet megalakulását kimondta és elfogadta annak alapszabályát,

d) a szervezet tagja kizárólag természetes személy és az alapszabály nem teszi lehetővé, hogy a szervezet tagja nem természetes személy is legyen; továbbá

e) a szervezet neve, elnevezése megfelel-e a névkizárólagosság, a névvalóság és a névszabatoság követelményének.

A Fővárosi Törvényszék tehát a nyilvántartásba vétel iránti kérelmet kizárólag abban az esetben utasíthatja el, ha a szervezet nem felel meg a fenti pontokban meghatározott valamely feltételnek.

¹⁴ DANIEL – DURHAM: i. m. 6.

¹⁵ A hitélethez szükséges kiadvány, kegytárgy előállítás, értékesítése nem minősül gazdasági-vállalkozási tevékenységnek, aminek a jelentősége abban áll, hogy az adott egyház ezáltal ezen tevékenység vonatkozásában mentesül adó- és járulékfizetési kötelezettségei alól. Korábban egy alkalommal történt kísérlet arra, hogy nem vallási természetű tárgyakat új egyház alapításával

szolgáltattevőkre irányadó enyhébb letelepedési szabályokkal, illetve könnyített vízum-ügyintézésrel összefüggésben; a „perselypénz” adómentességével kapcsolatban és a sorkatonai szolgálat kikerülését célzó egyházalapításokkal összefüggésben is – egyebek mellett. *Am ezekkel a jelenségekkel kapcsolatban elmondható, hogy a hatóságok nem vagy csak a legkirívóbb esetekben léptek fel*, így például az elhíresült a Gyurcsok József-féle ügyben,¹⁶ amelyben az ügyészség vállalta a nyílt fellépést is.

Az első – az érdemi szigorítás irányába elmozduló – szabályozási kísérlet a *lelkismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról* szóló 2011. évi C. törvény volt, amelyet azonban az Alkotmánybíróság közjogi érvénytelenség miatt alkotmányellenesnek nyilvánított, és ezért megsemmisített.¹⁷ Az Alkotmánybíróság döntését¹⁸ – egyebek mellett – arra alapozta, hogy a törvény az Országgyűlési elismerés tekintetében az Országgyűlésre vonatkozó eljárási határidőket és kifejezett döntéshozatali kötelezettséget, valamint a kérelmező szervezetek oldalán a fellebbezés lehetőségét is nélkülözte. Ehhez tegyük hozzá, hogy a jogszabály rendkívül előkészítetlen volt, semmilyen előzetes hatásvizsgálat nem készült hozzá (!).¹⁹

kegytárgyként forgalmazzanak: így például figyelmet érdemel a Győrújbaráti Motoros Egyesület kísérlete, amely egy motoros cikket árusító bolt köré szervezett volna egyházat, abból a célból, hogy a boltban kapható tárgyak mindegyike kegytárgynak minősülhessen, s így komoly anyagi előny realizálódhatna/realizálódhatott volna. A kegytárgyként – vámtmentesen – behozott árukat aztán – szintén kegytárgyként – adómentesen értékesítették volna. Honlapjukon sokáig olvasható volt: „(...) egyesületünk tagjai minden évben hálát adnak a Szent Karburátor Istenének és gyermekének a Szent Injektornak.” RIXER Ádám: „A vallás fogalmáról”. *Jogelméleti Szemle*, XII, 2011/4. 1-8.

¹⁶ A nevezett személy által folytatott távgyógyítás nem szerepelt az egyház (Egyetemes Szeretet Egyháza) alapító okiratában – ez volt a Pest Megyei Bíróság előtti eljárás tárgya.

¹⁷ A törvény megszületésének – látszólagos, a médiumokban kommunikált – kiváltó oka az a 2000-es évek végétől elharapódzó gyakorlat volt, amelynek keretében magánfenntartású idősek otthonai – döntően az általuk gondozottak bevonásával, de tényleges vallási tevékenység folytatása nélkül – egyházzá alakultak, ily módon szert téve az ún. *egyházi kiegészítő normatívára* is.

¹⁸ A döntés részleteit lásd a 164/2011. (XII. 20.) AB határozatban.

¹⁹ A 2011. évi C. és 2011. évi CCVI. törvények végső – elfogadott – szövegváltozataihoz igazodó érdemi hatástanulmányok (előzetes hatásvizsgálatok) azért is lényegesek lettek volna, mert igazolhatták volna a már másfél évtizeddel korábbi országgyűlési vitákban is nagy teret kapó félelmeket, amelyek a destruktív – gyermekeket elnyelő, családokat szétzúzó, elesett emberek vagyonát megkaparintó és tagjaikat csoportos öngyilkosságra valamint rituális emberáldozatra biztató – szekták térnyerésétől kívánták volna megóvni a magyar társadalmat. Félő, hogy az előzetes – érdemi – hatásvizsgálatok elmaradásának egyik döntő oka éppen az tény lehet, hogy az említett félelmek nem bizonyultak valósnak. Sőt egy valóban objektív felmérés vélhetően azt támasztaná alá, hogy a 2012-ben kényszerűségekből vallási egyesületté átalakult kisegyházak döntő többségének ma Magyarországon jelentős hatása van pl. a társadalmi kohézió és szolidaritásra késztettség erősítésében, a társadalom szövetének – kevéssé látványos, ám

Az ezt követően elfogadott Ehtv. több eljárási jellegű problémát kiküszöbölt, ám néhány – komoly vitákat eredményező – tartalmi probléma megmaradt, első-sorban az Országgyűlés általi elismerés fenntartásával, tekintve, hogy bár az Ehtv. 14. §-a kilenc taxatív elismerési szempontot is meghatároz, s ezek közül az első hat tekintetében a miniszter határozata (többé-kevésbé) köti az Országgyűlést, ám az utolsó három meglelte („bizonyítottsága”) tekintetében az Országgyűlés teljesen szabadon mérlegelhet. A teljesen szabad mérlegelést érdemben nem befolyásolja, hogy elutasító döntését az Országgyűlésnek határozatában indokolnia is kell. Ugyanígy nem jelenti *tartalmi kontroll* megvalósulását, hogy bár az egyházi elismerést kérő, vallási tevékenységet végző szervezet az Alkotmánybíróságtól kérheti az az országgyűlési határozat felülvizsgálatát, az Alkotmánybíróság csupán az Országgyűlés egyházként történő elismerésre irányuló eljárásának törvényességét vizsgálja felül: azt nem fogja vizsgálni, hogy – adott esetben – „[...] a közösségi célok érdekében történő együttműködés iránti szándékát és annak hosszú távú fenntartására való képességét [...]”, az adott szervezet valóban bizonyítani tudta-e.²⁰

Összefoglalva a fentebb írottakat: az alapvető konfliktushelyzet (dilemma) tehát részben az volt (s ma is az), hogy a jogalkalmazói gyakorlat, illetve az annak alapjául szolgáló jogszabályok szigorítására (pl. a vallási cél érdemi vizsgálata tekintetében) oly módon kellett sort keríteni, hogy azok a „köz érdekében” ésszerű és jól értelmezhető elvárásokat fogalmazzanak meg, másrészt pedig egyes lényeges jogok gyakorlati érvényesülését továbbra se korlátozzák.²¹

3.2. A MAGYARORSZÁGI HELYZET FINANSZÍROZÁSI OLDALRÓL:

A VALLÁSI KÖZÖSSÉGEK PÉNZÜGYEI ÉS GAZDÁLKODÁSA

A Magyarországon 2012-ig ténylegesen érvényesülő modell *a finanszírozási semlegesség modellje volt*, ami annyit tesz, hogy a jogalkotó – akár világnézeti, ideológiai elköteleződésétől, preferenciáitól függetlenül – a nem „történelmi” keresztény kiségyházak vagy éppen a nem monoteista vallások esetében is biztosított egy formai és tartalmi egyenlőséget, legalábbis az elemi keretfeltételek – pl. az igénybe vehető

valós mértékű – megújításában. Rixer Ádám (2013): „A hatásvizsgálatok jelentősége és egyes szempontjai a vallási szervezetek szabályozása körében”. *Kodifikáció*, II, 2013/1. 95.

²⁰ Ehtv. 14. § i) pont.

²¹ Az új törvény(ek) megszületése előtt például egyöntetű volt az az igény is, hogy a nyilvántartásba vételi gyakorlat egységességét biztosítani kell, s ennek részeként az országban csak egy állami szerv (bíróház vagy közigazgatási szerv) foglalkozzon ezzel a speciális szakismereteket is igénylő kérdéssel. Ennek az elvárásnak (szakmai szempontnak) a jogalkotó meg is tudott felelni.

támogatások, többletkezdvények, mentességek stb. azonos feltételek melletti igénybevételének lehetősége – vonatkozásában. Összességében tehát egészen az Ehtv. hatálybalépéséig egy semleges finanszírozási modell érvényesült.

A legújabb törvény (Ehtv.) egy háromelemű kategória-rendszert vezetett be (bevett egyház, vallási tevékenységet végző szervezet (egyesület), s nem önállóan jelölt, de ténylegesen elkülönülő lehetőségként szabályozottan a megállapodást kötő vallási közösség). Ez a modell egy értékválasztó finanszírozási modell, amely tudatosan nélkülözi a hagyományos, fenti értelemben vett semlegességet, amelyben – egyebek mellett – mind az egyházi státusz elnyerését (s ezen keresztül egyes anyagi természetű előnyök biztosítását²²), mind pedig a Kormánnyal kötött megállapodás tényét *alapvetően* a döntésre jogosult állami szervek (Országgyűlés, Kormány) belátására bízta, oly módon, hogy egyúttal a döntéssel érintettek számára nem biztosít érdemi jogorvoslat lehetőségét.²³

²² A volt egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezéséről szóló 1991. évi XXXII. törvény által szabályozott folyamatokon túl ma a legfontosabb, az egyházakat megillető jogosultságok a személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény 1. sz. mellékletében megjelenő, az egyházi tevékenységgel kapcsolatos juttatásokból származó bevételek (adományok, segítők, ajándékok, ellátások stb.) adómentessége; a rendelkező nyilatkozatot tevő magánszemélyek által befizetett személyi jövedelemadó egy százalékára való jogosultság; az egyházak szociális, egészségügyi és kulturális intézményeinek – a normatív támogatásokon felül – juttatott ún. kiegészítő támogatás intézménye; az egyházi épületek rekonstrukcióját, valamint egyéb egyházi célú beruházásokat támogató központi költségvetési előirányzatok léte, vagy éppen a kistélepüléseken szolgálatot teljesítő lelkészek jövedelmének jövedelempótlék formájában történő állami kiegészítése.

²³ Az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban Bíróság, EJEB) héttagú kamarája 2014. április 8-án 5:2 arányban elmarasztaló ítéletet hozott Magyarországra nézve 17, egyházi státuszát a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény alapján (Ehtv.), 2012. január 1-jén, illetve 2012. március 1-jén elvesztő vallási felekezet egyesített panaszai tárgyában. A Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a magyar állam a kérelmezők vonatkozásában megsértette az Emberi Jogok Európai Egyezményében (a továbbiakban: egyezmény) biztosított egyesülési jogot (11. cikk) a vallásszabadsághoz való joggal (9. cikk) összefüggésben, tekintve, hogy a jogszabály csak a mellékletében felsorolt „bevett egyházak” egyházi státuszát ismerte el, a többi, korábban egyházi státusszal rendelkező szervezet pedig egyesületi minősítést kapott, miközben az egyházzá minősítést az Országgyűlés egyúttal a bíróságok hatásköréből saját hatáskörébe vonta. Az EJEB az eset és az érvek vizsgálata során kifejtette: a vallás és lelkiismereti szabadság biztosításához hozzátartozik, hogy az állam független marad, és pártatlan szabályozást alakít ki a vallási közösségek tekintetében. Véleménye szerint azáltal, hogy a parlament hatáskörébe vonta, mely vallási közösségeket nyilvánítja egyházzá, megsértette az egyezmény 9. cikkét (a bíróság a Metropolitan kontra Bessarabia-ügyre hivatkozott). Az EJEB a továbbiakban a 9. cikk 2. szakasz fennállását vizsgálta; tehát azt, hogy a korlátozás törvényben meghatározott-e, illetve arra a közbiztonság, a közrend és a közegészség vagy a közérkölc, illetve mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében került-e sor. A bíróság megállapította a 2011. CCVI. törvény korlátozó voltát. Továbbá: álláspontja szerint

3.3. A MAGYAR MODELL ÉRTÉKELÉSE

Összegzésként elmondható tehát, hogy a magyar modell egy nem államegyházi, de nem is egy radikális elválasztási modellt valósít meg, hanem a kettő közötti sajátos átmenetként egy kapcsolódó, illetve értékalapon együttműködő modellt az állam és a vallási közösségek kapcsolatában. Utóbbi sajátossága, hogy a korábban érvényesülő, az azonos feltételekben is megmutatkozó semlegesség követelménye ellenében a szabályozásban és a gyakorlatban is hangsúlyosak az értékválasztó, illetve politikai szempontok, amelyek mind az egyházi státus elnyerése, mind pedig az állammal történő megállapodás tekintetében rendkívül széles, a korábbi magyar gyakorlaton is jócskán túlmutató mérlegelést engednek az állami szerveknek.

4. A VALLÁSI SZÉLSŐSÉGEK TÍPUSAI

A fenti – 2. fejezetben ismertetett – szempontok alapján az alábbi vallási szélsőségstípusok különíthetők el a vallási közösségek, illetve vallásgyakorlók oldalán:²⁴

I. *A többségi társadalom nem jogi típusú, s nem alapvető normáit sértő, az adott (világ)vallás lényeges tanait sem feltétlenül érintő vallási eredetű szélsőség egyes vallási közösségeken belül.* E körbe sorolhatók például egyes szertartások keretében vagy a tagok vallásgyakorlása körében bemutatott extrém jelenségek (pl. Szent Köpet alkalmazása²⁵). Ezek inkább csak megrökönyödést, értetlenséget, ellenszenvet vagy szánakozást váltanak ki a többségi társadalom tagjaiból, anélkül azonban,

az állami pénzekkel való visszaélés megakadályozása, mint közérdekű cél megállja ugyan a helyét, ám a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a korlátozás nem arányos az elérendő céllal, tekintettel arra, hogy a magyar állam intézkedése eltúlzott és felettlébb szigorú. Magát a közérdeket azonban nem vonta kétségbe Strasbourg, csupán egy enyhébb, a vallási közösségekkel jobban együttműködő és az Országgyűléstől függetlenebb szabályozást tartott indokoltnak. Utóbb, a korábban megállapított jogsértések miatt vagyoni és nem vagyoni kártérítést ítélt meg több panaszos tekintetében az EJEB 2016. 06. 28-án. A megítélt kártérítések 40.000 és 140.000 euro közötti összegűek voltak. Forrás: RIXER Ádám: „Az állam és a vallási közösségek kapcsolata a mai Magyarországon. A vallási közösségek nyilvántartása és pénzügyei a jogi szabályozás tükrében”. Államtudományi Műhelytanulmányok, II, 2017/1. 17.

²⁴ Ehelyütt az állam valláshoz való szélsőséges viszonyát nem elemezzük, a Magyarországot ért kritikákra nézve lásd a fentiekben írottakat.

²⁵ János evangéliuma 9. fejezete 6. versének („Ezt mondta, és a földre köpött, sarat csinált a nyállal, és rákenste a sarat a vakon született ember szeméire”) egy sajátos értelmezése nyomán alakult ki egyes karizmatikus vallási közösségekben az a gyakorlat, hogy a lelkes vagy más személy – gyógyító céllal – ráköp valamely személyre (annak beleegyezésével).

hogy egyúttal jogi típusú szabályokat is (feltétlenül) sértenének, illetve nagyobb „zavart” keltenének a kívülállókban – különösen, hogy ezek döntően az adott vallási entitáson belül érvényesülnek.

II. *A többségi társadalom nem jogi típusú, ám alapvető normáit sértő vallási eredetű szélsőség, amely a vallási közösségen kívül is megjelenik.* Ilyen lehet például valamely ruházatra vonatkozó előírás érvényesülése, ami például a nőre nézve megalázó volta miatt kelthet felháborodást vagy félelmet egyes kultúrákban, adott esetben Magyarországon (lásd a burka stb. viselésével kapcsolatos problémákat Európában²⁶). Hasonló jelenségcsoportként detektálható a nőkkal, gyermekekkel kapcsolatos bánásmódban megmutatkozó jelentős eltérés is, amennyiben ennek alapját szintén vallási felfogások különbségei adják.

Az előző kategóriához (I.) képest ezen esetekben azt látjuk, hogy itt a társadalom kialakult szerkezetét, évszázados közmegegyezéseit – adott esetben – érdemben veszélyeztető, aláásó gyakorlatok, vallási eredetű szokások, viselkedési minták jelennek meg. Fontos továbbá az is, hogy ezen – látszólag kulturális – különbségek állandósulása, a minták párhuzamos jelenléte előbb-utóbb mindenütt kikényszeríti a jogi típusú szabályozást, rendezést is. Ez Magyarország tekintetében – a népesség további átalakulását feltételezve – azt jelentheti, hogy – egyes nyugat-európai államokhoz hasonlóan – előbb-utóbb maga is érdemben kell, hogy foglalkozzon a burka és hasonló ruhadarabok viselhetőségével stb.

III. *A többségi társadalom jogi típusú normáit sértő vallási eredetű, az adott vallási közösségen kívülre irányuló erőszakos szélsőség.* Ilyen lehet a férj halálára tekintettel a feleség nyilvános, élve elégetése; vallási okokból öngyilkos merénylet elkövetése²⁷ stb. Ezek érdemben nincsenek jelen Magyarországon, ám például 2017 decemberében már a budapesti karácsonyi vásárokon is megjelentek a kék színű, BRFK (Budapesti Rendőr-főkapitányság) feliratú betontömbök, amelyek azt voltak hivatottak megakadályozni, hogy valaki – a 2016 decemberi berlini terrortámadás

²⁶ A ruhaviseletnek természetesen lehetnek jogi implikációi is. Így például a svéd első osztályú futballklub, az AIK Solna huligánjai 2017 áprilisában nikábban, az iszlám területeken viselt, arcot takaró női kendőben jelentek meg a tribünön, a 2017 márciusában hatályba lépett svéd jogszabály ugyanis csak a símaszk viselését tiltja, ám kifejezetten utal arra, hogy a vallási okból viselt fejkendőkre ez a tilalom nem vonatkozik. Forrás: http://index.hu/sport/futball/2017/04/04/betiltottak_a_maszkot_nikabban_mentek_meccsre/ (2017. 11. 13.)

²⁷ Ennek természetére nézve lásd például ASHWORTH, Scott – CLINTON, Joshua D. – MEIROWITZ, Adam – RAMSAY, Kristopher W.: „Design, Inference, and the Strategic Logic of Suicide Terrorism”. *The American Political Science Review*, CII, 2008/2. 269-273.

mintájára – járművel a tömegbe hajtson. Érzékelhető tehát, hogy a jogalkalmazó szervek – bizonyos extrémításokkal kapcsolatos – preventív természetű magatartása erősödik Magyarországon is.

IV. *A többségi társadalom jogi típusú normáit sértő vallási eredetű, az adott vallási közösségen kívülre (is) irányuló nem erőszakos szélsőség.* E körbe tartozhat pl. a vallási tevékenység helyett *elsődlegesen* gazdasági tevékenység folytatása, adókedvezmények, támogatások visszaélésszerű igénybevitelével; személyes adattal való visszaélés is. Legfrissebb példaként jogellenes adatkezelés miatt 2017 októberében 20-20 millió forint adatkezelési bírságot szabott ki a Magyarországi Szcientológiai Egyházra és az egyház központi szervezetére a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság. Szintén 2017-ben a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda (KR NNI) személyes adattal visszaélés és más bűncselekmények gyanúja miatt folytat(ott) nyomozást ismeretlen tettes ellen, s ezen eljárás keretében október 17-én nagy médianyilvánosság mellett házkutatás is tartottak a Szcientológia Egyház budapesti központjában.

V. *A többségi társadalom jogi típusú normáit sértő vallási eredetű, az adott vallási közösségen belül érvényesülő szélsőség.* Magyarországon e körben említhető például az ún. „Átokkomandó” jelensége, melynek keretében az adott vallási közösséggel valamilyen formában szembekerülő (volt) tagot, delikvenst távollétében megátkozzák, illetve nevelő céllal később tettleg is bántalmazzák. Még szélsőségesebb – és több esetben halálhoz vezető – gyakorlat egyes személyek – tipikusan gyermekek és nők – fényezésre kényszerítése egyéb élelem biztosítása nélkül.²⁸

VI. *A többségi társadalom jogi típusú normáit sértő, nem feltétlenül vallási eredetű (azaz nem vallásspecifikus), az adott vallási közösségen belül jellemzően érvényesülő szélsőség.* Ezekben az esetekben a vallás általában csak ürügy, egyéni vagy csoport-érdekek, vezetői érdekek érvényesülnek, legalább részben vallási elvekre, szabályokra hivatkozással, gyakran érzelmi nyomásgyakorlással kiegészülve: pl. a tagokat a közösség javára lemondatták vagyonukról, a tagok magánéletébe nagy mélységben beavatkoznak stb. Utóbbi jelenségek jellegzetessége, hogy önmagában sem a tagi, sem pedig a vezetői magatartás nem jogellenes (hiszen bárkinek odaajándékozhatom a vagyonomat, bárkinek beleszólást engedhetek az életembe stb., s ugyanígy bárkit megkérhetek arra, hogy közös céljainkat vagyonával is támogassa...), sőt, az esetek egy részében kifejezetten önkéntes, személyes hiten és pozitív elkötelezettségen – azaz egy egészséges, autonóm személyiség akaratan – alapul a

²⁸ 2008-ban Budapesten egy felnőtt nő, 2013-ban pedig Agárdon egy másfél éves gyermek halt meg „fényezés” miatt.

döntés (beleegyezés). Ezekben az esetekben gyakran az a középponti kérdés, hogy az érzelmi nyomásgyakorlás, büntudat-keltés vagy éppen az esetleges megtévesztés mértéke, jellege alapján megvalósult-e kényszerítés, csalás stb. *sui generis* törvényi tényállása. Nem a véletlen műve, hogy ezek az esetek nem jutnak el a hatóságokig, hiszen az esetek döntő többségében az eljáró szervnek egy alakszerű eljárás keretében tudattartalmakat, szándékokat, motivációkat és vallási meggyőződéseket kellene érdemben vizsgálnia és jogilag minősítenie, a legtöbb esetben egyéb, kézzelfogható bizonyíték nélkül.

VII. *Teológiai szélsőség, az adott (világ)vallás többségi álláspontjával (vagy egyébként „bevett” álláspontjainak mindegyikével) szöges ellentétben álló tanítás, nézetrendszer – amely valamely, az adott vallás vagy a társadalom szempontjából egyébként lényeges kérdésben nyilatkozik meg.* Eme szélsőség a gyakorlatban összekapcsolódhat az I. pontban említettel is, ám egy extrém gyakorlat folytatói nincsenek *feltétlenül* tudatában magatartásuk pontos teológiai hátterének, illetve e pont nem a teológia nyomán kibomló gyakorlatra koncentrálna, hanem arra a – valamilyen mértékben szakmai, illetve tudományos jelleget is öltő – vitára, amely valamely vallási tannal kapcsolatban alakul ki, s amelynek eredményeképpen valamely nézet „szélsőségesként” kerül be a „kánonba”.

Ha végigtekintünk ezen a hét ponton, azonnal látható, hogy nyílt jogalkotói és jogalkalmazói fellépésre általában csak a III. pont vonatkozásában kerül sor Magyarországon is, és a legtöbb demokratikus alapszerkezetű, jogállami típusú államalakulat esetében is. Noha a II. és IV. pontban írottak megvalósulása is indokolhatná a jogalkotói és jogalkalmazói fellépést, a gyakorlatban mégis azt látjuk, hogy – elsősorban politikai okokból – a direkt, közvetlen fellépés elmarad, vagy csak a helyzet eszkálaródása esetén következik be, egy gyakran belső ellentmondásokkal terhelt, *az események után kullogó* folyamat keretében. Az előbbire (II. pont) nézve lásd az egyházzá alakuló idősothtonok esetét, ahol az egyedi – alakszerű eljárást jelentő, s szükségképpen bizonyításba torkolló – ügyészégi fellépés elmaradt, s inkább új törvény született (!), elvileg mindenkire kiterjedő (jog)következményekkel. Az utóbbira (IV. pont) nézve lásd a burka-viseléssel kapcsolatos európai szabályozási példákat.

Az I. és a II. pont esetében – néhány esetben – csupán az ismeretlentől való félelemről van szó, s itt a legnagyobb a szerepe az oktatásnak, érzékenyítésnek stb.²⁹ *A mai magyar közoktatás még mindig többet foglalkozik a bauxit-bányászattal, mint*

²⁹ BEASLEY, Sandra: „Islam’s Silent Majority”. *The American Scholar*, LXXVII, 2008/2. 12.

az iszlám tanításaival, kulturális sajátosságaival, adott esetben szélsőséges irányzataival. Az oktatás területén rendkívüli hiányosságok, lemaradások tapasztalhatóak Magyarországon.

Az V. és VI. pontok vonatkozásában pedig azt láthatjuk, hogy ha léteznek is ilyen esetek, ezek tekintetében nagyon nagy a látencia, illetve a bizonyítás is rendkívüli nehézségekbe ütközik/ütközne, ezért az ilyen típusú eljárások általában el sem indulnak – a hatóságok kifejezetten „viszolyognak” az ilyen ügyektől. Eljárások csak azon rendkívül csekély számú ügyben indulnak, ahol az emberhalál vagy súlyos egészségkárosodás már bekövetkezett (pl. fényevők esete), vagy a visszaélés bizonyítása könnyen lehetséges, így pl. a közokirathamisítás jól dokumentált. A VII. pont szerinti szélsőség sem zárja ki a jogi implikációkat, amennyiben a teológiai álláspont önmagában is alkalmas jogellenesség kiváltására: pl. valamely kisebbséggel szembeni izgatást is megvalósít.

A fentiek azért is lényegesek, mert legalább részben magyarázatot adhatnak arra tényre, hogy a magyar „vallási szektor” méretéhez képest miért ilyen csekély a hatóságok elé kerülő és ténylegesen végig is vitt ügyek száma.

5. ÖSSZEFOGLALÁS

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy a vallási „szektor” jellegzetességei azt eredményezik, hogy ma Magyarországon vallási szélsőség, mint hangsúlyos, *a jogalkalmazói gyakorlat alapján* tömegesnek vagy súlyosnak tűnő jelenség, nem vagy alig létezik. Ebben – feltételezve, hogy egyébként vannak, illetve lehetnek ilyen ügyek – a lelkiismereti és vallásszabadság *jogalkalmazó számára* bizonytalan határai, a politikai típusú félelmek, az ilyen típusú ügyekben a feljelentés elmaradása, az esetleges bizonyítás nehézkessége (az idősothtonban a bentlakókat vallási irányultságukról kellett volna faggatni...) mind-mind szerepet játszanak – amellet természetesen, hogy az objektív társadalmi viszonyok is egy viszonylagos nyugalmat eredményeznek ezen a területen. Nyilván lényeges – politikai természetű – tény, hogy a vallási alapú terrorizmus még nincs jelen érdemben Magyarországon. E helyzet fenntartása a migráció és határvédelem kezelése, valamint a vallási és etnikai homogenitás megőrzésére törekvés egyéb módzatai révén kiemelt közpolitikai, sőt stratégiai cél a mai Magyarországon.

A hazai szakirodalmat vizsgálva is igaz, hogy a magyarországi „szélsőséges” jelenségek szinte kizárólag politikai szélsőségeként, döntően nemzeti radikális, illetve nemzetiszocialista típusú szervezetekkel, törekvésekkel összefüggésben,³⁰

³⁰ Lásd pl. Boross Zsigmond Attila: „Extrémizmus – terrorizmus, avagy a politikai szélsőség útja a terrorcselekményig Magyarországon”. *Terror&Elhárítás*, II, 2013/3. 1-19.

illetve a „hagyományos” szekta-kérdéssé³¹ szelődülve merültek fel egészen a közelmúltig. Sőt, a magyarországi jogtudományi, kriminológiai szakirodalomban a vallás és bűnözés kapcsolata inkább a vallás preventív, illetve pozitív irányban befolyásoló szerepe kapcsán jelenik meg,³² s nem a káros eredmények feldolgozása révén. A nemzetközi szakirodalomban igen erős vonulat a – különösen az iszlám radikalizmussal összefüggő – *nemzetközi hálózatokkal* kapcsolatos fejtegetéseké, s igen nagy teret kapnak az etnikai alapokon is nyugvó, s egyúttal igen gyakran vallási köntösbe öltöztetett szeparatista törekvések is.³³ Utóbbiak – hazai példák hiányában – a magyar szakirodalomban csupán marginálisan jelennek meg.

Jól látható egyébként, hogy a vallási típusú extrémizmus ritkán „jár egyedül” a világban: az esetek jelentős részében a vallási szélsőség táptalaja az egyéb „elhajlásoknak”, konfrontációknak, illetve maga is ráépül egyéb, létező társadalmi különbségekre, illetve egészségtelen jelenségekre.³⁴

³¹ A teljesség igénye nélkül, – ám érzékeltetve a téma sokszínűségét – lásd az utóbbi évtizedek magyar szakirodalmából pl. LUGOSI Győző: „Szekták, kultuszok, (már nem is annyira) új vallási mozgalmak...: Szcintológia és globalizáció”. *Eszmélet*, XXIX, 2017/2. 190-211.; KINDA István: „Hívők. Egyház és szekta hatása egy székely falu cigány lakosságára”. *Mediárium: Társadalom – Egyház – Kommunikáció*, II, 2008/3-4. 25.; TARSOLY Eszter: „A szcintológia keresztyén szemmel”. *Sárospataki füzetek*, XV, 2011/2. 135-146.; PAPP Ferenc: Igaz-e, hogy nem szekta a Hit Gyülekezete? *Távlatok: világnézet, lelkiség, kultúra*. VI, 1996/1. 470-476.; MEZEI Andrea: „Szekta és egyház a rendszerváltás után”. *Társadalmi Szemle*, II, 1994/3. 44-53.; SHELLY, Maynard: „Szélsőséges mozgalmak és az egyház Amerikában”. *Lelekipásztor: Evangélikus Lelkészi Szakfolyóirat*, XLVIII, 1971/6. 358-360.

³² Lásd például Forray R. Katalin: „Fiatalkorú bűnözés és vallásosság. Vizsgálatok a bűnöző fiatalok vallásosságáról és a preventív vallási nevelés kilátásai”. *Educatio*, I, 1992/1. 158-159. E megközelítés nem hazai sajátosság, a nemzetközi szakirodalomban is hangsúlyos irányról van szó. A korábbi – gyakran idézett, jelentős – munkák közül lásd például LEHRER, Evelyn L. – CHISWICK, Carmel U.: „Religion as a Determinant of Marital Stability”. *Demography*, XXX, 1993/3. 385-440.; ELLISON, Christopher G.: Religious Involvement and Subjective Well-Being. *Journal of Health and Social Behavior*, XXXII, 1991/1. 80-99.; BOCK, E. Wilbur – COCHRAN, John K. – BEEGLY, Leonard: „Moral Messages: The Relative Influence of Denomination on the Religiosity-Alcohol Relationship”. *Sociological Quarterly*, XXVIII, 1987/1. 89-103.; STARK, Rodney – BAINBRIDGE, William S.: „Towards a Theory of Religion: Religious Commitment”. *Journal for the Scientific Study of Religion*, XIX, 1980/1. 114-128.

³³ Utóbbiakra nézve lásd OMElicheva, Mariya Y.: „The Ethnic Dimension of Religious Extremism and Terrorism in Central Asia”. *International Political Science Review / Revue internationale de science politique*, XXX, 2010/2. 167-186.; RABASA, Angel – Haseman, John: *The Military and Democracy in Indonesia: Challenges, Politics, and Power*. Jakarta, RAND Corporation, 2002.

³⁴ PIOTROWSKI, Suzanne J. – INGRAMS, Alex: Linking Corruption with Institutional Failure, Terrorism, and Religious Extremism. *Public Administration Review*, LXXVI, 2016/2. 360-363.